کۆمەڵی ئیسلامیی کوردستان/ عێراق
ناوەندی هەڵبژاردن
زنجیرە (٦)

هۆشیاری هەڵبژاردن

بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا

چاوپێکەوتنەکانی بەرنامەی (سەرنج)ی
کەناڵی ئاسمانی (پەیام)ە لەگەڵ ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامیی
مامۆستا عەلی باپیر سەبارەت بە ڕەوایی بەشداریکردنی
هەڵبژاردن و پەرلەمان
(ئاڵقەی دووەم)

چاپی یەکەم ١٤٣٠ - ٢٠٠٩

کۆمەڵی ئیسلامیی کوردستان/ عێراق
ناوەندی هەڵبژاردن
زنجیرە (٦)

هۆشیاری هەڵبژاردن

بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردنو پەرلەماندا

ئاڵقەی دووەم

ئەم بابەتە چاوپێکەوتنێکە لە کەناڵی ئاسمانی (پەیام) لە بەرنامەی (سەرنج) لەگەڵ ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامیی ...

چاپی یەکەم
١٤٣٠ - ٢٠٠٩

ئەم باسەی بەر دەستتان لە ئەسڵ دا بابەتێکە کە لە یەکێك لە ئەڵقەکانی بەرنامەی (سەرنج)ی کەناڵی ئاسمانیی (پەیام)داو لە میانەی پرسیارو وەڵامێکدا کە پێشکەشکاری بەرنامەکە عومەر گوڵپی ئاراستەی مامۆستا عەلی باپیری کرددوە، ناوەندی هەڵبژاردن بەچاکی زانی لەبەر گرنگی بابەتەکە بڵاوی بکاتەوە لە زنجیرەی (٦)ی بڵاوکراوەکانی هۆشیاری هەڵبژاردندا. بۆ زیاتر بەرچاو ڕونیتان لەمەڕ بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا

- ✓ ناوی کتێب: بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا
- ✓ نوسینی: علی باپیر
- ✓ زنجیرە: هۆشیاری هەڵبژاردن ٦
- ✓ دیزاین: شادی جەمال
- ✓ ساڵی چاپ: ١٤٣٠ - ٢٠٠٩
- ✓ تیراژ: ٥٠٠٠ دانە
- ✓ نۆرەی چاپ: یەکەم
- ✓ چاپەمەنی: سیما – سلێمانی

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردنو پەرلەماندا

بەڕێزان!

ئاڵقەی ئەمجارەمان تەواوکەری ئاڵقەی پێشوومانە، کە لە زنجیرە سێی هۆشیاری هەڵبژاردندا بلاو کرایەوە، سەبارەت بە بۆچوونی جیاوازی ئیسلامییەکان لە بارەی هەڵبژاردنو پەرلەمانەوە، لە ئاڵقەی ڕابردوودا باسمان لە ڕای یەکەم کرد، ئەمجارە دەمانەوێ لەسەر ڕای دووەم بدوێین، واتە بیروڕای ئەو کەسانەی (کە زۆرینەن) پێیانوایە بەشدارییکردن لە هەڵبژاردندا نەك هەر ڕەوایە، بەڵکو جاری وایە فەرزیشە، جا ئێمە لەم ئاڵقەیەدا ئەم بیروڕایە شیدەکەینەوەو گفتوگۆی لەبارەوە دەکەین.

بەڕێز مامۆستا عەلی باپیر! بفەرموو باسی ئەو بەڵگانەمان بۆ بکە کە دەبنە پشتیوان بۆ ئەم بیروڕایەی ئاماژەمان پێکرد:

ـ بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله وصلى الله تعالى و سلم وبارك على رسول الله محمد وآله وصحبه ومن اهتدى بهداهُ، سەرەتا بەوە دەستپێدەکەم کە لە بواری هەڵسوکەوتەکانو عادەتو نەریتەکاندا -وەکو زۆر جاری دیکە گوتوومانە- بنچینەیەکی شەرعیی هەیە زانایان هەموو لەسەری یەکدەنگنو زۆریش گرنگە بۆ ئێمەی ئیسلامیی، بۆ ئەوانەی کە لە گۆڕەپانو مەیدانی کاری ئیسلامییدا دەور دەبینین، کە هەمیشە لەبەر چاومان بێت، چونکە

لەبەرچاوگرتنی ئەو بنچینەیە دەبێتە هۆکاری ئەوە کە خۆمـان بـە دەسـتکراوە ببینینو مەیدان لەبەردەم خۆماندا بە تەختو هەموار ببینین بـۆ جموجـوڵ، ئـەو بنچینەیەش ئەوەیە کە لە بواری هەڵسوکەوتو عادەتەکاندا بناغە ئەوەیـە کـە هەموو شتێك موباحـە: (الأصـل في المعـاملات والعـادات الإباحـة)، هـەروەها زانایان لەسەر ئەوەش ڕێککەوتوون کە (الأصل في الأشياء الإباحة)، ئەسـڵ لـە شتەکاندا بریتییە لە ڕەوایی، هەروەها بە نسبەت پاكو پیـسییەوە گوتوویانـە: (الأصل في الأشياء الطهارة)، ئەسڵ لە هەموو شتەکاندا ئەوەیـە کـە بـە پـاك دادەنرێن، واتە: دەبـێ بەڵگـە هـەبێ لەسـەر پیـسییان، ئەگـەرنا هـەر بـەپاك دادەنرێن.

جا بینا لەسەر ئەم بناغـە شـەرعییە، ئێمـە دوای ئـەوەی پێـشتر —لەئالقـەی ڕابـردوودا- ڕوونمـانکردەوە کـە هـیچ بەڵگەیـەك نیـە لەسـەر قەدەغـەبوونی بەشدارییکردنی مسوڵمانان لە پەرلەمانێکی تێکەڵـدا کـە غـەیری ئەوانیـشی تێدایە، واتە: پەرلەمانێك کە ئەگەری ئەوەی لێدەکرێت یاسای ناشەرعیی تێـدا دەربکرێو، شتی حەرامی تێدا حەڵاڵ بکرێو، شتی حەڵاڵی تێدا حەرام بکـرێ، مادام هیچ بەڵگەیەك نیە لەسەر قەدەغەبوونی، ئەوە لەسەر ئەسـڵو سروشـتی خۆی کە بریتیە لە ڕەوایی ماوەتەوە، کەواتە: ئێمە ئێستا پێویستیمان بە هـیچ بەڵگەیەك نیە بـۆ ئیـسپاتی ڕەوایـی بەشـدارییکردن لـە پەرلەمانـدا، چـونکە دەرکـەوت کـە هـیچ بەڵگەیـەك نیـە لەسـەر قەدەغـەبوونی، هـەرکاتێکیش هەڵسوکەوتەکان بەڵگە لەسەر قەدەغەبوونیان نەبوو، کەواتـە ڕەوان، بـەڵام بـۆ زیاتر بەرچاوڕوونیىو دڵنیایی هەموو لایەك، من (٥) جۆرە بەڵگـەم لـەوبارەوە هێناونـەوە، بـەڵام سـەرەتا دەمـەوێ ئـەوەش بـاس بکـەم کـە مەسـەلەی

بەشداریکردنی مسولمانان لە هەلبژاردنی پەرلەمانو حکومەتدا، لە کاتێکدایە کە مسولمانان بۆیان ناگونجێ خۆیان قەوارەیەکی ئیسلامییو دەولەتو ئەنجوومەنێك دروست بکەن، کە تەنیا لە خۆیان پێك بێت، یاخود زۆرینەی خەلکی ئیسلامییو مسولمان بێت.

دیارە یەکسانیشە ئەو بەشدارییکردنە چ لە کۆمەلگایەکی مسولمانی وەکو هی خۆماندا بێ، جا چ لە کۆمەلگایەکی نامسولمانی وەکو ولاتانی رۆژئاوا و رۆژهەلات دا، واتە: مەسەلەکە ئەوەیە کە ئایا مسولمانان چی بکەن لە کاتێکدا دەستیان ناگاتە ئەنجوومەنو حکومەتو کیانو قەوارەیەکی ئیسلامیی؟ ئەوە لەو حالەتەدا باسی ئەوە دەکەین، ئەگەرنا مادام مسولمانان بتوانن دەولەتو قەوارەیەکی ئیسلامیی بۆ خۆیان دروستبکەن، ئەو کاتە هەر نابێ باسی ئەوە بکرێ ئایا دروستە بچینە نێو پەرلەمانێکەوە کە یاساو بریاری ناشەرعیی تێدا دەدرێ یان نا؟ بەلکو ئەوە بەس لە حالەتی ناچارییدایە، چونکە زانایان وەك بنچینەیەکی شەرعیی دەلێن: (للضرورات أحكامها)، ناچارییەکان یاسای تایبەتی خۆیان هەیە، بەلام دیسان وەك بنچینەیەکی دیکەی شەرعیی گوتوویانە: (الضرورات تقدر بقدرها)، ناچارییەکان ئەندازەگیریی خۆیان هەیە، ئەویش بەرهەلدا نیە، کەواتە: دەبێت هەموولایەك بزانن کە ئێمە لێرەدا قسە لە حالەتی نائاسایی دەکەین، حالەتی ئاسایی مسولمانان ئەوەیە کە بۆخۆیان ئەنجوومەنی راوێژیان هەبێو بۆ خۆیان حکومەتو دەسەلاتی دادوەریىو دامودەزگاکانی بەرێوەبردنی کۆمەلگای خۆیانیان هەبێ، واتە: ئەوان تێیدا بالادەست بن، بەلام ئەگەر حالەتی نائاسایی بوو و مسولمانان ئەوەیان بۆ مەیسەر نەبوو، ئەوە وەك پێشتریش گوتمان، مسولمانان یان دەبێ وەکو

هاوەڵانی ئەشکەوت سەری خۆیان هەڵبگرنو بڕۆن، یان دەبێ تەسلیمی واقیعی ناشەرعیی بن، یان دەبێ بە گۆشەگیریی‌و بێهەڵوێستی دابنیشن، یان دەبێ بەچەك‌و هێز بە گژ واقیعدا بچنەوە، یان دەبێت مودارا لەگەڵ واقیع دابکەنو بەشداریی دامەزراوەکانی بکەنو ئەوەی کە پێیان شەرعییەو بە چاك‌و ڕاستی دەزانن بڵێن‌و بیکەن، کە بە تەئکید هەر ئەوەی کۆتاییان شتێکی ڕەوایە.

+ ببوورە مامۆستا عەلی باپیر، ئەگەرچی لە کاتی تردا باستکردوە، بەڵام مەبەستت لە زۆرینەیەکی پەرلەمانو حکوومەت، واتە: بەس خۆیانی تێدا بێت، یان دەرفەتی ئەوە هەیە غەیری خۆشیانی تێدا بێت؟

ـ بەڵێ لە ئەنجوومەنێکدا کە مسوڵمانان بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگای ئیسلامیی دیاریی دەکەن، بوار هەیە کە غەیری مسوڵمانانی تێدابن‌و زۆرێك لە زانایانی هاوچەرخ باسیانکردوە کە هەموو پێکهاتەکانی کۆمەڵگا بۆیان هەیە نوێنەریان هەبێت لەوێدا، کە دەگونجێ لە کاتێکی دیکەدا باسی هەڵوێست‌و ڕەفتاری قەوارەیەکی ئیسلامیی لەگەڵ کەمایەتییە فیکریی‌و دینییەکاندا بکەین، هەروەها لە حکوومەتیشدا هەردەگونجێ خەڵکی نامسوڵمان بەشداربێ، کاتی خۆی لەدەوڵەتی ئیسلامییدا خەڵکی نامسوڵمان بەشدار بووە، بە پلەی وەزیرو پلەی جۆراوجۆر بەشدار بووە، بۆیە ئەو حکوومەت‌و ئەنجوومەنو قەوارەیە، چ هەمووی مسوڵمان بێت، چ زۆرینەی مسوڵمان بێ‌و نفووزو دەسەڵات بە دەست مسوڵمانانەوە بێت، هەر بە ئیسلامیی دادەنرێ.

ئنجا با بێینە سەر خستنە ڕووی پێنج جۆرە بەڵگەکان، سەرەتا بەکورتی‌و بەڕیز ئاماژەیان پێدەکەین‌و پاشان یەك لەدوای یەك دەیانتوێژینەوە:

١- ئەو بنچینە شەرعییەیە کە دوای تۆزێك تیشکی زیاتری دەخەمە سەرو دەڵێ: ئەسڵ لەبواری عاداتو موعامەلاتدا بریتیە لە ڕەوایی‌و دەستکراوەیی.

٢- پاشان چەند ئایەتێکم هێناوەتەوە کە ئاماژە بەو مەسەلەیە دەکەن.

٣- دوایی چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەر ﷺم هێناون لەوبارەوە.

٤- پاشان ئامانجە شەرعییەکان (مقاصد الشريعة)م کردوونە بەڵگە.

٥- دواتریش چەند بەڵگەیەکی عەقڵیی‌و واقعییم هێناوەتەوە.

جۆری یەکەم: بریتیە لەو بنچینە شەرعییەی کە دەڵێ: بناغە لە شتەکاندا ڕەواییە، (الأصل في الأشياء الإباحة) یان: بناغە لە هەڵس‌و کەوت‌و عاداتەکاندا ڕەواییە (الأصل في المعاملات والعادات الأباحة)، ئەم بنچینەیە وەك باسمکرد، بنچینەیەکی گرنگە بۆ ئێمەی ئیسلامیی کە ئێستا لەم واقیع‌و هەلومەرجانەدا کار دەکەین، کە بۆ ئێمە حاڵەتێکی نائاساین، چونکە حاڵەتی ئاسایی کۆمەڵی مسوڵمانان‌و کۆمەڵگایەکی ئیسلامیی ئەوەیە کە هەموو شتێکیان هەڵقوڵاوی شەریعەتەکەیان بێت‌و، خۆیان دەسەلاتیان هەبێت بەسەر هەموو کاروبارو ئیشەکانیاندا.

ئنجا ئەم بنچینە شەرعییە زانایان بە چەند شێوەیەك تەعبیریان لێکردوە، بۆ وێنە: دەڵێن: (الأصل في العادات العفو)، واتە: بناغە لەعادەتەکاندا بواردرانە، هەروەها وتوشیانە: (الأصل في العادات الإباحة)، واتە: بناغە لەعادەتەکاندا ڕێپێدرانە، جاری واشە وتوویانە: (الأصل في المعاملات العفو)، دیارە مەبەست لە عادات‌و موعامەلات یەك شتە، واتە: ئەوەی کە خەڵك لەنێو خۆیاندا ڕەفتاری پێدەکەن، جا بناغە لە موعامەلەو عاداتەکاندا بریتییە لە بوارهەبوون، ئنجا ئەمە لە بەرانبەریدا بنچینەیەکی دی هەیە، کە دەڵێ:

(الأصل في العبادات الحظر)، واتە: بناغە لەخوا پەرستییەکاندا لێقەدەغەکرانە، یـان (الأصـل في العبـادات الأتبـاع)، واتـە: بناغـە لەخواپەرسـتییەکاندا شوێنکەوتنە، یانی: وەك چۆن لە بناغە بواری عـادەتو لـە هەڵسوکەوتەکاندا دەستکراوەیی‌و ڕەواییە، واتە هیچ شتێ لە هەڵسوکەوتو عادەتـەکان قەدەغـە نیە، مەگەر دەقێکـی شـەرعیی قەدەغـەی کردبێـت، بـە پێـچەوانەوە بـواری عیبادەتەکان بناغە تێیدا بریتییە لە قەدەغەکران، مەگەر شەرع بڕیاری دابێت، واتە ڕاست بە پێـچەوانەی هـەڵسو کـەوتو عادەتەکانـەوە، چـونکە هـەڵسو کـەوتو عادەتـەکان بـریتین لـە ڕەفتـار پێکـەوەکردنی مرۆڤـەکان لـە بـواری سیاسیی‌و ئابووریی‌و کۆمەڵایەتیدا، بەڵام عیبادەت بریتیـە لـە هەڵسوکەوتی ئینسانەکان لەگەڵ خوادا، بۆیە دەبێ خوا (سبحانه وتعالى) بە بەندەکانی بڵێـت ئاوا مامەڵەم لەگەڵ بکەن، ئاوا نوێژ بکەن و سوجدەو ڕکووع بەرن، ئـاوا ڕۆژوو بگرن، ئاوا لێم بپاڕێنەوە، ئەوە دەبێت خـوا بـۆ خـۆی بـۆ بەنـدەکانی دیـاریی بکات، بەڵام خۆمان وەکو ئینسان عەقڵمان پێ دەشکێت تا ڕادەیەکی زۆر چۆن پێکەوە مامەڵە بکەین، بەس پێویستیمان بە چوارچێوەیەکی فراوانی شـەرعیی هەیە، تاکو لە حوکمی عەقڵ‌و فیترەت دەرنەچین.

+ ئایا ئەو بنچینەیە لە ئایەتێکەوە وەرگیراوە، یان هەر ڕێککـەوتنی عـەقڵیی زانایانە؟ سەرچاوەکەی چییە؟!

ـ ئەو بنچینەیە کە زۆربەی زانایـان باسـیان کـردوە، لەوانـە: ئیبنـو تەیمییـە، نەوەوی، ئیبنو عەبدولسسەلام، شاطیبی، ئامودی، ئەبو حامیـدی غـەززالی، بەڵێ ئەم بنچینەیە لە تێوەڕامانی دەقـەکانی شـەریعەت (قورئـانو سـوننەت) بەگشتی، هەڵێنجراوە، دیارە هەموو بنچینە شەرعییەکانی دیکـەش هـەر وان،

جا ئێستا من ئاماژە دەکەم بەقسەی دوو لەزانایان لەبارەی ئەم بنچینە شەرعییەوە، بۆ وێنە: ئیبنو تەیمییە ڕەحمەتی خوای لێبێت لە کتێبی (القواعد النورانية الفقهية) لە لاپەڕە (١١٢)دا، دەربارەی ئەم بنچینە شەرعییە دەڵێت: (الأصل في العبادات التوقيف فهو لا يشرع منها إلا ما شرعه الله، والاّ دخلنا في قوله تعالى: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّـهُ...؟!﴾ الشورى -٢١-، والعادات الأصل فيها العفو فلا يُحْظَر منها إلا ما حرّمه الله تعالى والاّ دخلنا في معنى قوله: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلاَلاً...﴾، يونس -٥٩-، ئیبنو تەیمییە دەڵێت: بناغە لە عیبادەتو خواپەرستییەکاندا بریتیە لە وەستێنران، (بەندە دەبێت بوەستێت) هیچ عیبادەتێك بە شەرعیی دانانرێ، مەگەر ئەوە کە خوا بە شەرعیی دانابێتو بەڵگەی لەسەر ناردبێت، چونکە هەر عیبادەتێك زیاد بکرێت، ئەوە دەچینە نێو مانای ئەم ئایەتە کە دەفەرموێت: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم...﴾ واتە: ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن کە شتێکیان لە دین بۆ داناون کە خوا ئیزنی لەسەر نیە؟!، (کەواتە: هەر عیبادەتێك زیاد بکرێ مانای وایە تۆ شتێکت زیاد کردوە، کە خوا فەرمانی پێ نەداوە، چونکە عیبادەت بریتیە لە چی؟ بریتیە لەوە کە خوا یان فەرزی کردوە یاخود پەسەندی کردوە، چونکە عیبادەت تەنیا دوای فەرمانی خوا دەیزانی کە ئەوە عیبادەتە یان نا؟، جا کەواتە هەر شتێك خوا فەرمانی پێ نەکردبێ بە پێویست کردن، یاخود فەرمانی پێ نەکردبێ بە پەسەند دانان، مانای وایە عیبادەت نیە، کەواتە: هەر شتێك زیاد بکرێ لە لایەن ئینسانەکانەوە لە بواری عیبادەتدا، ئەوە قەدەغەیەو بریتیە لەوە کە تۆ شەریکت بۆ خوا بڕیار داوە) ئنجا دەڵێ: وە عادەتەکان بناغە تێیاندا بریتیە لە

عەفوو، (واتە: لێگەڕانو وازلێهێنرانو مرۆڤەکان دەستیان بەرهەڵدا کراوە لە بواری مامەڵەو هەڵسوکەوتو عادەتەکاندا) وە هیچ کام لە عادەتەکانیان لیَ قەدەغە ناکرێ، جگە لەوەی خوای بەرز لێی قەدەغە کردوون، چونکە هەر شتێك لە هەڵسوکەوتو عادەتەکان قەدەغە بکەین، کە شەرع قەدەغەی نەکردبێ، ئەوە مانای وایە ئێمە پێچەوانەی فەرمانی خوا جووڵاوینەتەوە کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا أَنزَلَ اللّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلاَلاً قُلْ آللّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّهِ تَفْتَرُونَ؟!﴾ یونس -٥٩-، واتە: ئەی موحەممەد ﷺ بڵێ: ئەو رزقە دەبینن کە خوا بۆی ناردوونە خوار، هەندێکیتان لە خۆتانەوە قەدەغەو هەندێکیشتان حەڵاڵ کردوە، جا ئایا خوا مۆڵەتی داونو فەرمانی پێکردوون وابکەن، یاخود بە ناوی خواوە بوختان و درۆ دەکەن؟! کەواتە: هەر شتێك لە بواری هەڵسوکەوتەکاندا قەدەغە بکرێ بە بێ دەقێکی شەرعیی، مانای وایە ئێمە شتێکمان کردوە پێچەوانەی فەرمانی خوا، چونکە خوا دەفەرموێ: لەخۆوە شت قەدەغە مەکەن، وەك خوای پەروەردگار لە سوورەتی مائیدەدا دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحَرِّمُواْ طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ...﴾، -٨٧-، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ئەو شتە خۆشو بەتامو سوودبەخشو چاکانەی کە خوا بۆی حەڵاڵ کردوون، قەدەغەیان مەکەن.

ئنجا با بچین بۆ لای زانایەکی دیکە داخۆ ئەو چۆن تەعبیر لەم بنچینە شەرعییە دەکات؟ (عبدالرحمن بن ناصر السَّعدي) لە کتێبێکیدا بە ناوی (رسالة لطيفة جامعة في أصول فقه المهمة)، واتە: نامیلکەیەکی بچووکی کۆکەرەوە دەربارەی بنچینە گرنگەکانی فیقە، لە لاپەڕە (١٠٦)دا دەڵێ: (الأصل في العبادات الحظر، إلا ما ورد عن الشارع تشريعه، والأصل في العادات الإباحة،

إلاّ ما ورد عـن الـشارع تحريمـه)، واتـه: بناغـه لـه عيبادەتەكانـدا بريتيـە لـە قەدەغەكران، جگە لەوەی شەرعدانەر بە ڕەوای دانابێتو بڕیاری لەسەر دابێت، بەلاّم بناغە لە عادەتەکاندا بریتیە لە ڕەوایی جگە لەوەی کە شـەرعدانەر (کـە خوایە سبحانە وتعالی) قەدەغەی کردوە، ئنجا بۆ زیاتر سەلماندنی ڕاستیی ئـەم ڕایە، دەڵێین: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {من أحدث في أمرنـا هـذا مـا لـيس منه فهو رد}، رواه مسلم، واتە: هەر کەسێك لەم دینەی ئێمـەدا شـتێك پەیـدا بکا کە لەو نەبێ، ئەوە ڕەتکراوەیـە، کـە لێـرەدا مەبەسـتی بـواری عەقیـدەو عیبادەتـە، بۆچـی؟ چـونکە هـەر پێغەمبـەر ﷺ لـە بـواری هەڵـسوکەوتو عادەتەکاندا لە ڕووداوی مووتوربە کردنی دارخورمایاندا کە بە لای کۆمەڵێکدا تێپەڕی دارخورمایان موتوربە دەکـردو فـەرمووی: ئەگـەر واش نەکـەن زەرەری نیە، ئەوانیش وازیان لە مەتوربەکردنیان هێناو سەرەنجام بەریان نەگرت، دوایـی چوونە لای پێغەمبەر ﷺ وتیان، ئەی پێغەمبەری خوا! دار خورماکـان بـەریان نەگرت، فەرمووی: بۆ؟ وتیان تۆ فـەرمووت ئەگـەر واش نەکـەن زەرەری نیـە، ئەویش فەرمووی: ئەگەر شتێکم پێ گوتنو گوتم ئـەوە خـوا فەرمویـەتی، لـێم وەربگرن، بەلاّم ئەگەر شتێکم دەربارەی کاروباری دونیا گوت، بە بۆچوونی خۆم، (أنتم أعْلَمُ بأمور دنيـاكم[1])، ئـەوە ئێـوە بـە کاروبـاری دونیاتـان شـارەزاترن، کەواتە: عەقیدەو عیبادەتو ئەوشتانە کە لە وەحییەوە نەبێت نـازانرێن، ئـەوە (توقيفي)ینو دەبێ تێیاندا لەو شوێنە بوەستین کە دیاریی کراوە، بەلاّم لە بواری هەڵسوکەوتو عادەتەکاندا، دەستمان کراوەیە، بۆچی؟! چونکە خوای بەبـەزەیی

---

[1] - رواه مسلم، بەژمارە: ٢٣٦١،٢٣٦٢،٢٣٦٣،

لە چەندین ئایەتدا ڕایگەیاندوە کە هەموو شتێکی بۆ بەندەکانی خولقاندوەو دەستی ئاوەڵا کردوون، بۆ وێنە: لە سوورەتی (البقرة)دا دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً...﴾، -٢٩-، واتە: خوا ئەو کەسەیە کە هەرچی لەسەر زەوییە بۆ هەمووتانی خولقاندوە، یان هەرچی لەسەر زەوییە بۆ ئێوەی خولقاندوە، وە لە سوورەتی (الجاثية)دا دەفەرموێ: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ....﴾ -١٣-، واتە: وە هەرچی لە ئاسمانەکانو زەوییدایە بۆ ئێوەی خولقاندوە لە لایەن خۆیەوە، کەواتە: هەموو شتەکانو، هەموو هەڵسوکەوتەکان لەئەسڵدا ڕەوان، چونکە خوا ئەم ژیانو نیعمەتو بوونەی بۆ ئینسان ڕەخساندوە، مەگەر ئەوەی بە دەقێکی ڕۆشن قەدەغەی کردبێ.

ئنجا دیارە کە: بەشداریکردن یان نەکردن لە پەرلەماندا لە بواری هەڵسوکەوتەکاندایەو، هیچ دەقێکی لەسەر نیە کە قەدەغەی کردبێ، کەواتە: لە ئەسڵدا ڕەوایە، دەمێنێتەوە سەر ئەوەی کە ئایا قازانجی تێدایە بەشداریی تێدا بکرێ یان زەرەری تێدایە؟ ئەوە دەکەوێتەوە سەر بۆچوونی ئەو کۆمەڵو خەڵکەو دەتوانن بەشداریی بکەن ئەگەر وا بزانن قازانجی تیادابێتو دەشتوانن نەچن ئەگەر زەرەری تیادابێت.

+ مامۆستا لەم بەڵگەو بنچینەیەوە شتێك تێدەگەین، ئەویش ئەوەیە کە خوای گەورە دەرفەتی زۆری بە ئینسان داوە کە عەقڵی خۆی بەکار بێنێت، بەڵام هێندێك لە مامۆستایانو بانگخوازان پێناسەیەك بۆ ئیسلام دەکەن کە لە قورئاندا هەموو شتێك بڕێنراوەتەوەو خوای کاربەجێ هەموو شتێکی بۆ دیاری کردووین، جا ئایا ئەمە چۆنە؟!

ـ ئەوەی کە وا دەڵێ، دەبێ بزانێ دەڵێ چی؟ ئەگەر بڵێ: خوای پەروردگار هەموو شتێکی لە قورئاندا بۆ براندووینەوە، ئەوە راستە بە مانایەك، هەڵەیە بە مانایەکی دی، راستە بەو مانایەی کە خوا سبحان و تعالی لە قورئاندا هێڵو بنچینە گشتییەکانی هەموو شتێکی بۆ داناوین، وەك فەرموویەتی: ﴿...مَّا فَرَّطْنَا فِي الكِتَابِ مِن شَيْءٍ﴾ الأنعام -٣٨-، واتە: هیچ شتێکمان لەکتێبدا فەرامۆش نەکردوە، کە دیارە مەبەست هەرشتێکە کە پێویست دەکاتو عەقڵی ئینسان نایبڕێت، بەڵام ئەگەر مەبەست ئەوەبێت کە خوا هەموو وردەکارییەکانی باس کردوە ئەوە وانیە، چونکە ئەگەر خوا هەمووشتێکی ڕوونکردۆتەوە، ئەدی بۆچی بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿...وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ النحل -٤٤-، واتە ئێمە زیکرمان بۆ تۆ ناردوە تاکو ئەوەی کە بۆیان نێردراوەتە خوار بۆیان ڕوون بکەیەوەو بۆ ئەوەی خۆشیان بیر بکەنەوە، کەواتە: تەنیا ڕوونکردنەوەی پێغەمبەریش ﷺ بەس نیە، بەڵکو دەبێت خۆشیان بیر بکەنەوە، ئەوکاتە دەتوانن قورئان جێبەجێ بکەن، کەواتە: دیارە قورئان پێویستی بە ڕوونکردنەوەی پێغەمبەر ﷺو بیرکردنەوەی ئێمەش هەیە، ئەوکاتە دەتوانین لەقەدەرخۆمان لێی تێبگەینو جێبەجێ بکەین،

جۆری دووەم: لەبەڵگەکان، چەند ئایەتێکن، کە دیارە دەتوانین زۆر ئایەت بێنینەوە لەسەر ئەوەی کە ڕەوایە تۆ بچیە پەرلەمانێکە بەو شێوەیەوە کە باسمان کرد، کە لەوێدا تۆ ئەوەی هەقو ڕاستە بیڵێیتو ئەوەی کە ناڕاستو ناهەقە بەرپەرچی بدەیەوە و ڕێی لێ بگریت، بەپێی توانا هەوڵ دەی لە ڕێی ئەو مینبەرەوە هەق دژی ناهەق بیو شتێك بکەی کە بە قازانجی خەڵكو کۆمەڵگاکەت بێ:

١- جا یەکێك لەو ئایەتانە ئایەتی ژمارە (١٢٥)ی سوورەتی (النحل)ە کە خوای پەروەردگار فەرمانمان پێدەکاتو دەفەرمێ: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾، واتە: بانگەواز بکە بۆ لای ڕێبازی پەروەردگارت بە حیکمەتو لێزانیـیو ئامۆژگاریی چاكو بە چاکترین شێوە وتووێژو موناقەشەیان لەگەڵدا بکە، جا دیارە ئەم بانگەوازکردنە بۆ ڕێی پەروەردگار، چ لە نێو پەرلەمان بێ، چ لە دەرەوەی پەرلەمان بێ هەر واجبە، بەڵام بە تەئکید تۆ لەنێو هەڵبژاردەی کۆمەڵگایەکدا بچی بانگەواز بکەی بۆ لای ڕێبازی خواو یاساکانی شەریعەت، زۆر جیاوازە لەوەی کە تۆ لە کۆڵانو جادەو هۆڵێكو بۆ کەسانێکی دیاریيکراو، یان کەسانێکی گشتیی قسە دەکەی، لە کوێ تۆ قسە بکەی بۆ هەڵبژاردەو نوێنەرانی خەڵكو، لە کوێ قسە بکەی بۆ خەڵکێك بە گشتیی!!

٢- پاشان لەسەر مسوڵمانان پێویستە کە بانگەواز بکەن بۆ چاکە (ئیسلام)و فەرمان بە چاکە بکەنو ڕێ لەخراپە بگرن، واتە: فەرمان بە هەر شتێکی پەسەند بکەنو ڕێگا لە هەر شتێکی ناپەسەند بگرن، وەکو لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتی (١٠٤)دا دەفەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، واتە: با لە ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن، یاخود ئێوە کۆمەڵێك بن، کە بانگەواز دەکەن بۆ لای چاکە (واتە: ئیسلام) وە فەرمان دەکەن بە شتە باشو پەسەندەکانو، ڕێ دەگرن لە شتە ناپەسەندو خراپەکان، وە هەر ئەوانەش سەرفرازن، ئاشکراشە کە بانگەواز کردن بۆ چاکەو فەرمانکردن بە شتی پەسندو ڕێگریی لەشتی ناپەسند،

سەرجەم بوارەکانی دینداریی‌و دنیاداریی دەگرنەوە: فیکرەو عەقیدە، عیبادەت‌و تەزکیە، خو و ڕەوشت، خێزانیی، کۆمەڵایەتیی، سیاسیی، ئابووریی...هتد.

ئنجا بە تەئکید تۆ لە هەموو شوێنێك لە سەرت پێویستە لەگەڵ چاکەدا بی‌و پشتگیریی بکەی‌و دژی خراپە بی‌و پێشگیریی لێ بکەی، بەتایبەت لەشوێنێکدا کە یاسای لێدەردەچێ‌و شوێنی لێپرسینەوەو چاودێرییکردنی حکوومەتە، وە شوێنی زانینی ئەوەیە کە واریدات چی هەیەو خەرج‌و نەفەقات چۆن دەکرێت؟!

دیارە لەوێ پێویستترە ئەو فەرمان بە چاکەیەو نەهی لە خراپەیە ئەنجام بدەی.

٣- وە خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿...وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...﴾ المائدة -٢-،واتە: هاوکاریی یەکدی بکەن لەسەر چاکەکاریی‌و پارێزکاریی، وە هاوکاریی یەکدیی مەکەن لەسەر گوناهو دەستدرێژیی...، کەواتە: هەر شتێك بۆ خەڵك چاك بێ‌و بۆ لای خوا مایەی تەقوا بێ، تۆ لەسەرت پێویستە دەستبارگریی خەڵك بی بۆ وەدیهێنانی، ئنجا ئەگەر کەسانێك ئەنجوومەنی نیشتیمانی یاخود ئەنجوومەنی نوێنەران دەکەنە شوێنی بانگەشە بۆ خراپە، تۆ دەیکەیتە شوێنی بانگەشە بۆ چاکە، وە ئەگەر دەیکەنە شوێنی خۆتێکهەڵبەستن بۆ خراپەو دەستباری یەکدی گرتن بۆ خراپە، تۆ بیکە بە شوێنی دەستبارگرتن لەگەڵ خەڵك بۆ شتی چاکەو پەسندو مایەی خێرو خۆشی خەڵك.

چونکە بەدەقی قورئان هاوکاریی‌و دەسبارگرتن بۆ چاکەکاریی‌و پارێزکاریی فەرزە.

٤- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ...﴾ النساء -١٣٥-، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! زۆر دادگەریی بەرپێوە بەرن‌و بیچەسپێنن، بەڵێ تۆ لە سەرت پێویستە، لە هەموو

شوێنێك دادگەریی بچەسپێنێو ستەمو زوڵم لابەری، بەلاّم لەو شوێنەدا کە مەرکەزی بڕیاردانە، زیاتر لەسەرت پێویستە کە لەتێیدا هەوڵ بدەی دادگەریی بچەسپێنێو زوڵمو ستەم لابەری.

جۆری سێیەم: جۆری سێیەمی بەڵگەکانمان چەند فەرموودەیەکەو فەرموودەی پێغەمبەریش ﷺ لەو بارەوە زۆر زۆرن، بەلاّم ئێمە تەنیا دووانمان بە نموونە هێناونەوە:

١- یەکیان ئەو فەرموودەیەیە کە موسلیم گێڕاویەتەوە، کە دەفەرمویّ: {من رأى منكم منكراً، فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإيمان}، واتە: هەر کامێکتان شتێکی ناپەسەندی بینی با بەدەست بیگۆڕێت، ئەگەر توانی، وە ئەگەر نەیتوانی بە زمان، وە ئەگەر نەیتوانی با بە دڵ پێی ناخۆش بێت، لە ڕیوایەتێکی دیکەدا هاتوە: {وليس وراء ذلك مثقال حبة خردل من إيمان} واتە: وە لە دوای پێناخۆشبوونی دڵیشەوە هێندەی قورسایی دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان نیە، واتە کەسێك نە بە دەست خراپە بگۆڕێتو، نە بە زمان خەریکی گۆڕینی بێتو، نە بە دڵیش پێی ناخۆش بێت، بە قەد دەنکە خەرتەلەیەك ئیمانی نیە، چونکە هیچ هەڵوێستێکی نەبووە لە بەرانبەر ناپەسەندییو ناشەرعییدا، کەواتە: بەپێی ئەم فەرمایشتە لەسەرمان پێویستە ناپەسەندییو ناشەرعیی بگۆڕین، جا ئایا لە کۆمەڵگای ئێمەدا زوڵمو زۆرو گەندەڵییو خراپەو شتی ناشەرعییو ناپەسەندو ناشیرینی زۆر نیە، کە خەڵکی بێزار کردوە؟! بە تەئکید با، ئاشکراشە کە پەرلەمان گونجاوترین هۆکارو شوێنە بۆ ئەو گۆڕینو چاکسازییە، چونکە لەوێوە دەنگت دەگاتە هەموو خەڵك، لەسۆنگەی ئەوەوە کە هەڵبژاردەو نوێنەرانی خەڵکەکە لەوێن.

٢- فەرموودەیەکی دیکەی پێغەمبەر ﷺ کە هەر لە سەحیحی موسلیمدا هاتوە، دەفەرموێت: {إنە یستعمل علیکم أمراء، فتعرفون و تُنکرون، فمن کرە فقد بريء، ومن أنکر فقد سَلِمَ، ولکن من رضي وتابَعَ}، واتە: کاربەدەستانێکتان بەسەرەوە دادەنرێن کە هەندێ شتیانتان پێ چاکەو هەندێ شتیانتان ڕەخنەتان لێی هەیە، (ئنجا خەڵکەکە دەکاتە سێ بەش)و دەفەرموێ: {فمن کرە فقد بريء}، جا هەرکەس خراپەی ئەوانی پێ ناخۆش بێ، ئەوە بەرائەتی بۆ خۆی هێناوەتە دی، (واتە: گوناحی نایەتە سەرو مادام خراپەی گوناهکارانی پێ ناخۆش بێ، بەشدار نیە لە گوناهەکەیاندا، کە ئەوە لای کەمیەتی)، {ومن أنکر فقد سَلِمَ}، (بەلام لەوە باشتر ئەوەیە کە تۆ ڕەخنەی لێ بگریو، هەوڵ بدەی ئەو خراپەیە نەهێڵیت، واتە: بەگژ خراپەکانیاندا بچیەوە) وە هەر کەسێك بە گژ خراپەکانیاندا بچێتەوە، ئەوە سەلامەت بووە، (ئەوی دیکە هەر بەرییە، بەلام ئەمە سەلامەتیشە)، بەلام کەسێك ڕازیی بێو لەگەڵ ئەو ناشەرعییانەشدا بێ!! (وەلامەکەی نەداوەتەوە، یانی: لە هەموو گوناهەکانیاندا بەشدارە) کەواتە: کەسێك ستەمو خراپەو ناشەرعیی دەبینێو بێدەنگو بێهەڵوێستە، ئەوە نیشانەی ڕازیبوونیەتی لەو خراپەو ناشەرعییانەشدا بەشدارە.

جۆری چوارەم: لەو بەڵگانە، ئامانجەکانی شەریعەتە، ئێمە ئەگەر لە ئایەتەکانی قورئانەوە رابمێنین، کە زانایان پێی دەڵێن: (إستقراء نصوص الشریعة) واتە: تێوەڕامانو سەرنجدانی دەقەکانی شەریعەت، بەڵێ بە تێوەڕامانی دەقە شەرعییەکان، کۆمەڵێك ئامانجی شەرعییمان دێنە دەست کە بەڵگەی ئیسپاتی ڕەوایی بەشداریی تێداکردنی ئەوجۆرە ئەنجوومەنو پەرلەمانەنە کە باسمان کرد.

١- یەکێك لەوانە: شەریعەت بۆ ئەوە هاتوە کە بەرژەوەندیی خەڵك بێنێتە دی، وەبەرژەوەندیی خەڵك کە بە عەرەبی پێی دەڵێن: (المصلحة) بریتیە لە دوو شت: هێنانەدی قازانجەکانو دوورخستنەوەی زیانەکان (جلب المنافع و دفع المضار)، تەماشای هەموو دەقەکانی شەریعەت بکە دەگەیە یەك ئەنجام، ئەویش ئەوەیە کە شەریعەت بۆیە هاتوە بەرژەوەندیی خەڵك بێنێتە دی، بەرژەوەندیی دونیاو قیامەتیان، بەرژەوەندیی جەستەو ڕووحیان، بەرژەوەندیی تاكو خێزانو کۆمەڵگاو دەوڵەتیان، کەواتە: تۆ لە هەر ڕێیەکەوە بەرژەوەندیی خەڵکت بۆ بچەسپێ، پێویستە لەو ڕێیەوە بڕۆی، وە لەهەر ڕێیەکەوە پێچەوانەی بەرژەوەندییت -کە خراپ (مفسدة)یە- بۆ دوور بخرێتەوە، دیسان لەسەرت پێویستە، دەجا ئێمە بە بەشدارییکردنمان لە ئەنجوومەنی نوێنەراندا، باشتر دەستمان دەڕوات بۆ ئەوە کە بەرژەوەندیی خەڵكو کۆمەڵگاکەمان بچەسپێنین.

٢- وە بە سەرنجدانی دەقەکانی شەریعەت، بۆمان دەردەکەوێ کە بەرزترینو پیرۆزترین بەها کە پێغەمبەران بۆی هاتوون بیچەسپێنن، بریتیە لە داد (عدل) وە خراپترین ڕەفتار کە پێغەمبەران هاتوون لای بەرن، بریتیە لە ستەمو زوڵم، بە بەڵگەی ئەوەی کە خوای بێ وێنە (سبحانه وتعالى) لە ئایەتی (٢٥)ی سوورەتی (الحديد)دا دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...﴾، واتە: بێگومان هەموو پێغەمبەرانمان بۆ ئەوە ناردوە کە خەڵك بە دادگەریی بەڕێوە بچن، بەڵێ چەسپاندنی دادگەریی ئامانجی هەموو پێغەمبەران بووە صەڵاتو سەلامی خوایان لەسەربێ، ئنجا دیارە عەدل ناچەسپێ تا زوڵم لانەبرێت، دەجا تۆ لە ڕێی ئەو پەرلەمانەوە لە هەموو ڕێیەك باشتر دەستت لەوە گیر دەبێت کە بتوانی

دادگەریی بچەسپێنیو یاسای وا دەربکەی دادگەرییو بەرژەوەندیی خەڵکی تێدابێ، وەستەمو خراپەو فەسادی پێ لابچێ، ئنجا بۆ سەلماندنی ئەوە کە شەریعەت بۆ هێنانەدی بەرژەوەندییو چاکسازیی تێداکرانی کۆمەڵگاو چەسپاندنی دادو، لابردنو نەهێشتنی ستەمو خراپە (فساد) هاتوە، دەتوانین ئاماژە بەم چەند ئایەتە بکەین:

أ- خوا سبحانە وتعالی لە سوورەتی (الفجر)دا دەفەرموێ ﴿الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ . فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ﴾، واتە: ئەوانەی کە لە وڵاتدا (لەخوا)یاخی بوون، وە پڕیان کرد لە فەساد، ئەوەی کە ئێستا پێی دەڵێن: (گەندەڵیی) دیارە گەندەڵیی (فساد) لە قورئاندا واتاو مەفهومێکی گشتیی هەیەو بوارەکانی: سیاسییو ئیدارییو ئەخلاقییو ئابوورییو کۆمەڵایەتییو...هتد، هەمووی دەگرێتەوە، کەواتە: لە ئەنجامی سەرکێشیو یاخیبوون لە خوادا فەساد بڵاودەبێتەوە!

ب- پێغەمبەر (شعیب) بە هۆزی (مدین) دەفەرموێ: ﴿...إِنْ أُرِيدُ إِلاَّ الإِصْلاَحَ مَا اسْتَطَعْتُ...﴾ هود -٨٨-، واتە: من جگە لە چاکسازیی شتێکی دیکەم ناوێ، کەواتە: پێغەمبەران هاتوون ئیسلاح بکەن، بەڵام طاغووتو فیرعەونەکان هاتوون ئیفساد بکەن، مانای وایە شەریعەت هاتوە بۆ ئیسلاحو چاکسازییو لابردنی ئەو فەسادو فەوزایەی کە طاغووتو فیرعەونەکان بڵاویان کردۆتەوە.

پوختەی قسان:
ئامانجی هەرە گەورەی شەریعەتی خوای کاربەجێ، هێنانەدی بەرژەوەندیی مرۆڤە بەتاک‌و خێزان‌و کۆمەڵگاوە، کەدیارە ئەمەش بەبێ چەسپاندنی دادگەریی‌و چاکەکاریی‌و لابردن‌و نەهێشتنی ستەم‌و خراپەکاریی دەستەبەرنابێ، ئنجا لەسۆنگەی ئەوەوە کە ئەنجوومەنی ڕاوێژ (پەرلەمان) مەڵبەندی بڕیارو یاسادانانی وڵاتەو، ئاویش کە لەسەرچاوەو بنەوان لێڵ بوو، لەجۆگا ڕوون نابێتەوە، بۆیە بەشداربوون لەو مەڵبەندی بڕیاردان‌و یاسادانانەدا نەك هەر ڕەوا بگرە پێویستیشە، بۆ ڕێگرتن لەبڕیارو یاسای خراپ‌و سەقەت‌و، هاوکاریی کردن یان دەسپێشخەربوون بۆ دەرکردنی بڕیارو یاسای وا کە بەرژەوەندیی خەڵك‌و وڵات دابین بکەن.

جۆری پێنجەم: لە بەڵگەکان، چەند بەڵگەیەکی عەقڵیی‌و واقیعین، کە بە کورتی ئاماژەیەکیان پێ دەکەین:

١- پەرلەمان مینبەرێکە دەتوانی هەقی لەسەربڵێی‌و بانگەوازی چاکەی لەسەر بکەی، هەیە دەڵێ: خۆ یاساکان هەر دەردەچن ئێمە بەشداربین یان نا، لەبەر ئەوەی ئێمە کەمینەین! دەڵێین نەخێر مەرج نیە، دوێنێ کەمینە بووی، ڕەنگە سبەینێ ببی بە زۆرینە، پاشان خۆ ئەو خەڵکەش نابێت هەموویان گومانی خراپیان پێ بەری، هەیە لە شتی حەقدا لەگەڵتدایە، ئنجا خراپترین ئیحتیمال ئەوەیە کە تۆ هەق‌و چاکەت بۆ نەچەسپێ، بەڵام خۆ لانی کەم بۆ خەڵکت دەرخستوە کە بڕیاری شەرع ئەوەیەو بۆ قیامەت خەڵك بیانووبڕاو کردوە! کە ئەمەش ئامانجێکی گەورەی ڕەوانەکرانی پێغەمبەرانە (صلی علیهم وسلم): ﴿رُسُلاً مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ...﴾ النساء -١٦٥-،

واته: پێغەمبەرانێکی موژدە دەرو ترسێنەرن، تاکو خەڵکی پاش پێغەمبەران بەڵگەیان لەسەر خوا نەبێ...

دووەم: پاشان ئەندامانی پەرلەمان حەسانەیان هەیەو پارێزراون، یانی خاوەنی کەسایەتی خۆیانن‌و قسەیان دەڕواتو لە بەرانبەر حکوومەتو دامودەزاگاکاندا جۆرێك لە پارێزراوییان هەیەو، باشتر مەجالیان هەیە کە فەرمان بە چاکەو نەهی لە خراپە بکەن.

سێیەم: دوایی بڕیارو یاساکانی پەرلەمان بە ناوی خەڵکەوە دەردەچن، ئێ باشە کە بە ناوی خەڵکەوە دەردەچن بۆچی نوێنەرانی ئەو خەڵکە مسوڵمانە لەو پەرلەمانەدا نەبن، کە بڵێن: ئێمە لەو یاساو بڕیارە ناڕازیین، چونکە ئەگەر کەسێك لەوێ نەبێ کە قسەی شەرعیی بکات، مانای وایە ئەو پەرلەمانە بڕیار دەداو بە ناوی ئەو خەڵکە مسوڵمانەشەوەیە! کەواتە: لە ڕاستیدا بۆ دیفاع کردن لە ئیرادەو ڕای ئەو خەڵکە مسوڵمانە کە لە شتی ناشەرعیی ناڕازییە، دەبێ نوێنەرانێکیان هەبن.

چوارەم: پاشان سوودێکی دیکەی ئەو بەشدارییە ئەوەیە کە کەسانێك پەراوەیان پێبکرێ‌و ڕابهێنرێن، چۆن کار بکەن‌و چۆن ئیدارەی وڵات بکەن، چونکە کەس لە زگی دایکی خۆیدا فێر نابێ‌و، ئەگەر لە دام‌و دەزگاکانی کۆمەڵگاکەمان دوور بین‌و نەتوانین تەفاعولیان لەگەڵدا بکەین، بەتەئکید دواییش هەر ناشێ‌و نەشارەزاو بێ توانا دەبین.

پێنجەم: دوایی بەرگریی کردن لە ماف‌و ئازادیی‌و بەرژەوەندییەکانی خەڵك کە لەگرنگترین ئامانج‌و مەبەستەکانی شەریعەتە، یەکی دیکەیە لەبەڵگەو پاساوەکانی ئەو بەشداریی کردنە.

+ ئەی سەبارەت بە ڕای زانایانی هاوچەرخ، ئەوان چی دەڵێن؟
ـ بەڕاستیی قسەی زانایان، وەك گوتراوە: "أقوال العلماء يُستدلُّ لها ولا يُستدلُّ بها"، واتە: قسەی زانایان بەڵگەی بۆ دەهێنرێتەوەو بە بەڵگە ناهێنرێتەوە، ئەگەرنا زۆربەی هەرە زۆری زانایانی هاوچەرخ، ئەو ڕایەیان هەیە کە ئێمە بە بەڵگە سەلماندن ڕاستو بەجێیە.
١- جارێ سەرجەم کۆمەڵو جمو جۆڵە ئیسلامییەکان بەبێ هەڵاواردن (استثناء) واتە: هەموو ئەوانەی کە لە گۆڕەپانی کاری ئیسلامییدان، کەمو زۆر لەگەڵ بەشداریکردندان لە دامەزراوەکانی نێو کۆمەڵگادا، هەر لە سەردەمی حەسەن بەنناوە خوا لێی خۆشبێ، کە (برایانی موسڵمان)ی دامەزراند هەتا ئەبو عەلای مەودودیی خوا لێی خۆشبێ کە (کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان)ی دامەزراند، هەتا ئیسلامییەکانی تورکیاو مالیزیاو فیلیپینو بەنگلادیشو عالەمی عەرەبی، هەموویان لەگەڵ ئەو ڕایەن.
٢- پاشان (شيخ ناصرالدين الألباني) فەرموودەناسی ئەم سەردەمەی ئێمە ڕەحمەتی خوای لێبێ، کە پرسیاری لێکراوە وەکو خاوەنی کتێبی (فقه النوازل) بەرگی (٤) لاپەڕە (٤٠٠) (محمد بن حسين الجيزاني) هێناویەتی، کە موسڵمانانی جەزائیر (جبهة الإنقاذ) پرسیاریان لێ کردوە: ئایا دروستە بەشدار بین لە هەڵبژاردنو پەرلەماندا؟!، لە درێژەی وەڵامو قسەکانیدا دەڵێ: "ولكن لا أرى ما يمنع الشعب المسلم إذا كان في المرشحين من يعادي الإسلام، و فيهم مرشحون إسلاميون من أحزاب مختلفة المناهج، فننصح في الحالة هذه كل مسلم أن ينتخب من الإسلاميين فقط"، واتە: بەڵام لەم حاڵەتەدا هیچ بەربەستێك نابینم لەبەردەم میللەتێکی موسڵماندا، مادام لە کاندیدەکاندا کەسانێك هەبن

دژایەتی ئیسلام بکەن، کەسانێکی دیکەش هەبن کە لە لایەنـە ئیـسلامییەکان بن، کە بەرنامەی جیاجیایان هەن، لەو حاڵەتەدا ئامۆژگاریی هەر مـسوڵمانێك دەکەین کە تەنیا دەنگ بدات بە ئیسلامییەکانو بەس ئەوان هەڵبژێرن.

٣- (الشیخ عبدالله بن باز) خوا لێی خۆشبێ یەکێکی دیکەیە لـەو زانایانـەی کە لەو بـارەوە پرسـیای لێکـراوە، وەکـو خـاوەنی کتێبـی (المشارکة في الحیـاة السیاسیة)، (د. مشیر عمر المصري) لە لاپەڕە (٢٣٥)دا، هێناویەتی پرسـیاری لێکراوە دەربارەی هەڵبژاردنو بەشـداریی کـردن لـە ئەنجوومـەنی گـەل (مجلـس الشعب)دا، ئەویش گوتوویەتی: "إن النبـي ﷺ قال: {انّما الأعمـال بالنیـات، وإنما لکل امريء ما نـوی}، متفـق علیـه، لـذا فـلا حـرج في الألتحـاق بمجلس الشعب إذا کان المقصود من ذلك تأید الحق و عَدَم الموافقة علی الباطـل"، واتە: پێغەبەر ﷺ دەفەرموێ: {کردەوەکـان بـە پێـی نیـەتن، هـەر کەسـە بـەپێی نیەتەکەی کردەوەی بۆ دەنووسرێ}، بۆیە هیچ سەغڵەتییەك نابینم لـەوەدا کـە ئینسان بچێتە نێو مەجلیسی شەعب (واتە: پەرلەمان) مادام مەبەست لـەوەدا پشتگیریی کردنی حەق بێو دژوەستانەوەی باتڵ بێ.

٤- یەکێکی تر لەو زانایانە (ابن العثیمین)ە، ڕەحمـەتی خـوای لێبـێ، وەك لـە کتێبی: (المشارکة في الحیاة السـیاسیة) لاپەڕە (٢٣٦)دا هاتوە، لەدرێژەی چـەند قسەیەکی دا کە وەڵامی پرسیارێکی لەوبارەوە داوەتەوە، گوتوویەتی: "أُدخلوها أتترکونها للعلمانیین والفسقة؟!"، واتە: بچنە نێو پەلەمان، ئەدی بەجێی دێڵـن بۆ عەلمانییەکانو فاسقەکان؟!، واتە: قسەی باش لەپەرلەماندا بکـەنو تەئیـدی حەق بکەنو هەوڵ بدەن یاسای باش دەربکەن.

٥- یەکێکی دیکە لەو زانایانە (الشیخ محمد أبو زهرة)یە، کە هەر لە سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٢٣٦)دا گوتوویەتی: "إن ترشیح بعض الإخوان المسلمین الذین یستمسکون بالعروة الوثقی، وللدِّین الإعتبار الأول في نفوسهم أمرٌ واجبٍ جدُ واجبٍ"، دیارە وەلامەکەی دەربارەی (إخوان المسلمین)ە لە میسر، دەڵێ: خۆ کاندید کردنی هەندێك لە برایانی مسوڵمان، ئەوانەی دەست بە ڕێسمانی خواوە دەگرنو پێش هەمووو شتێك ئیعتیبار بۆ دین دادەنێن لە دڵو دەروونی خۆیاندا، پێویستەو بەڵکو زۆریش پێویستە (کە خۆیان کاندید بکەنو بچنە نێو ئەو پەرلەمانانەوە).

٦- هەروەها یەکێکی دی لەوانە (دکتور یوسف القرضاوي)یە کە لەژمارەیەك کتێبەکانی دا باسی ئەم مەسەلەیەی کردوە، بۆ وێنە: کتێبی: (من فقه الدولة الاسلام) ص١٦١ ط دار الشروق.

٧- یەکی دیکە لەوانە: (سلمان بن فهد العودة)یە کە لەسەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (٢٣٧)دا دەڵێ: "إن العضویة في المجالس النیابیة وغیرها، فالذي أراه إجمالاً أن هذا من باب تقلیل المفاسد أو جلب بعض المصالح، أو حصول الإنسان علی بعض حَقِّه، کما دخل رسول الله ﷺ في جوار أبي طالب و المُطْعِم بن عدي"، واتە: بوونە ئەندام لە ئەنجوومەنی نوێنەرانو غەیری ئەوەشدا (واتە: ئەنجوومەنی پارێزگاو هاو وێنەکانی دا)، ئەوەی کە دەیبینم بە کورتی ئەوەیە کە لە جۆری کەمکردنەوەی زەرەرەکانو بەدەستهێنانی هەندێك لە بەرژەوەندییەکانە، یاخود وەدەستهێنانی ئینسانە بۆ بەشێك لە حەقەکەی، هەروەکو چۆن پێغەمبەر ﷺ چووە پەنای ئەبوتالیبو موطعیمی کوڕی عەدی...)، (واتە: پێغەمبەر ﷺ کاتێك چۆتە پەنای(ئەبوتالیب)مانای وانیە

بە ناشەرعییەکانی (ئەبووتالیب) ڕازییە، وە کە (موطعیم) پەنای داوە، مانای وانیە بە سەرۆکی خۆی دەزانێت، یاخود بە دەسەڵاتدارێکی شەرعیی دەزانێت، بەڵام بەرژەوەندییەك‌و حەقێکی خۆی لەو ڕێیەوە مسۆگەر کردوە).

ئەوەش قسەی زانایان کە وەکو گوتم لەم پەڕی دونیا تا ئەوپەڕی هەموویان ڕایان وایە کە بەشدارییکردن لەو جۆرە پەرلەمانانەدا، مادام مسوڵمانان بەرژەوەندیی تێدا ببیننەوە، نەك هەر پەسندە، بەڵکو هەندێکیان بە پێویستیشی دەزانن.

+ ئەمەوێ ئەوە بپرسم: کە ئایا پێت وانیە هێندێ جیاوازیی هەیە لە نێو پەرلەمانەکانی ولاتاندا، بۆ نموونە لە کوردستان کە بە هەر هۆیەك بێت پەرلەمان نەیتوانیوە ئەرکی سەر شانی خۆی جێبەجێ بکات، کەمترین جار موناقەشە لەسەر ئەو شتانە کراوە کە خوای پەروەردگار بە ئاشکرا حوکمەکەیانی دیاریکردوە، بۆنموونە لە ماوەی چوار ساڵی پەرلەماندا تاکە یاسایەك لەو شێوەیە کە موناقەشەی لەسەر کرا، مەسەلەی چەندژنیی بوو، ئەو جیاوازییە چۆنە؟

- دیارە ئەو جیاوازییە هەیەو کاریگەریی زۆریشی هەیە لەسەر حوکمی بەشداریی کردنەکە، وەمن پێموایە بە حەقیقەت بارودۆخی کوردستان جیاوازە لە هی شوێنەکانی دیکە، جا ئەوە زانایان بە نسبەت شوێنەکانی دیکەوە وایان وتوە، بەڵام بە نسبەت ئێمەوە لەکوردستاندا دیارە کە دەستکراوەترین‌و پاساو و بەڵگەی زیاترمان هەیەو هاندەری زیاترمان هەن بۆ بەشدارییکردن، دیارە تۆ مەبەستت ئەوەیە کە لەلای ئێمە ناسەلمێنرێ لە کەسانێك کە دژی شەرع بوەستنەوە، وەکو لە شوێنانی دیکە هەیە، بۆ نموونە: لە شوێنێکی وەکو تونس، هەروەها لە تورکیا، کە

ئێستاش لە شوێنە ڕەسمییەکاندا ئافرەت بۆی نیە سەرپۆشی لەسەر بێت، وە بۆیان نیە بە ناوی ئیسلامەوە حیزبیان هەبێ، بەڵام ئێمە لە کوردستان بە تەئکید دەستمان کراوەترەو بارودۆخەکە زۆر جیایە، لەبەر ئەوە ئێمە ڕێ لەبەر دەمماندا ئاچوخترە،ئنجا بەڕاستی هەموو جارێ دەبێ بیر بکەینەوە کە تۆ بەدیلت چییە؟ ئایا ئەوەیە کە تۆ بێی بەهێز خۆت بە واقعێکدا بدەی کە بەگشتی میللەتی خۆتەو خەڵکێکی مسوڵمانە؟ بەڵگەت چییە بۆ ئەوە؟ ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) وایان کردوە، یاخود سەبریان گرتوەو خەریکی هۆشیارکردنەوەو تێگەیاندنی خەڵك بوون؟، بێگومان سەبریان گرتوە لەسەر ئازارو ناڕەحەتییەکانیان، بە تەئکید ڕێبازی پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام هەر ئەوە بووە، وەك فەرموویانە: ﴿...وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا...﴾ إبراهيم -١٢-، واتە: وە سەبر دەگرین هەرچەندە ئازارمان بدەن! من لە ژیانی هەموو پێغەمبەراندا سەڵاتو سەلامی خوا لەسەر هەموویان بێت، یەك پێغەمبەرم پێ شك دێ کە لە قۆناغێکی دیارییکراودا ویستبێتی کۆمەڵگاکەی بەجێ بێڵێ، ئەویش (یونس)ە، علیه السلام، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ الأنبياء -٨٧-، واتە: وەخاوەنی نەهەنگ کاتێك کە بەتوورەیی (لەگەلەکەی توورە بوو چونکە ئیمانیان نەدەهێنا) ڕۆیی‌و پێی وابوو کە سەر زەمینی لێ تەنگ ناکەین (بۆ هەرکوێیەك بچێ پەیامی خوا بگەیەنێ، قەیناکات) ئیدی سەرەنجام (کە نەهەنگ قووتی دا) لەتاریکایی یەکاندا (تاریکی شەوگارو دەریاو نێو سکی نەهەنگ) بانگی (خوای) کرد: کە جگە لەتۆ هیچ پەرستراونین، تۆ پاکی، من چوومە ڕیزی ستەمکارانەوە، بەڵێ تەنیا یەك پێغەمبەر لە هەڵوێستێکیدا کەم حەوسەڵەیی پێشانداوەو خەڵکی نەینەوای بەجێ هێشتوە،

ئەویش خوای پەروەردگار عقووبەی دەداتو لە زگی نەهەنگدا سجنی دەکات، تـا لەوێدا دەڵێ: ﴿...لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ بێجگە لـە تـۆ هیچ پەرستراوێك نیە، پاکیی بۆ تۆ من ستەمم لـە خـۆم کـرد (کـە بـەبێ ئیـزنو مۆڵەتی تۆ گەلەکەم جێهێشت) دیارە دوایی دەگەڕێتەوە بۆ لایـانو ئیمـان دێـنن، کەواتە: بەجێ هێشتنی خەڵك، یان دژوەستانی خەڵكو کۆمـەڵگای خـۆت ڕێبـازو شێوازی کاری پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) نەبووە، هەڵبەتە ئێمە لێـرەدا ناڵێین بە هیچ شێوەیەك پەنا بردن بۆ هێزو بەرگریی لەخۆکردن دروست نیە، بـەڵام کۆمەڵگا نابێ لەڕێی توندوتیژییەوە بگۆڕدرێو، پێغەمبەران لە ڕێی تێگەیاندنەوە خەڵكو کۆمەڵگایان گۆڕیوە، بەڵام کاتێك تۆ زوڵمو ستەمت لـێ دەکرێو ڕێت لێ دەگیرێ، ئەوە حسابێکی دیکەیە، مەبەستمان ئەوەیە کیانی ئیـسلامیی لـە ڕێـی توندوتیژییەوە دروست نابێ، بەڵکو لەڕێی تێگەیاندنو قەناعـەتپێهێنانی خـەڵكو بانگەوازەوە دەبێ، پێغەمبـەران هـەموو وایـان کـردوە، پێغەمبـەری خاتـەمیش (محمد) ﷺ وەك جاری دیکـەش باسمـان کـردوە، کۆمـەڵگاو دەوڵـەتو قـەوارەی ئیسلامیی دروست کرد بەبێ ئەوەی خوێن لە لـووتی هـیچ کەسـێك بـێ، بـەڵکو لەسەر بناغەی بەیعەتو بەڵێن پێدرانی لە لایەن خەڵکی (یثرب)ەوە کە هاتنو بە سەرۆكو براگەورەی خۆیان قبووڵیان کردو ئیسلامیشیان بە بەرنامەی خۆیان قبووڵ کرد، لەسەر ئەو بنەمایە ئەو کیانە ئیسلامییە دروست بوو، ئێمەش دەبێت دیـارە دوای پێغەمبەری خۆمان ﷺ بکەوین.

+ بەڵام هێشتا هێندێك خەڵك کە عەلمانینو هەندێکیشیان کە خۆیان بە ئیسلامیی دەزانـن، یـان ئیـسلامییـنو بـیرو بۆچـوونێکی تایبـەتیان هەیـە، پێیـان وایـە بەشدارییکردنەکانی ئێوە، یان بەڵگەکانی ئێوە لە پێناو بەرژەوەنـدیی خۆتاندایـە، بۆ نموونە: لە پێناو بەرژەوەندیی کۆمەڵو یەکگرتوودایە؟

ـ (بە پێکەنینەوە) جا ئەگەر بێتو بەو چاوە تەماشای هەڵوێستو جموجۆڵی هەر کەسێك بکەی، ئەوە هیچ کەسێك لەوە سەلامەت نابێت، جا هەیە بە بەڵگەوە سەلامەت نابێ، بۆ وێنە: ئەو کەسەی کە هەرچی ئیمتیازاتی ماددیی ئەم وڵاتەیە قۆرخی کروە بۆ خۆیو بنەماڵەو حیزبەکەی، ئەوە بە بەڵگەوە سەلامەت نەبووە، بەڵام ئێمە بە تۆمەت سەلامەت نابین، چونکە دەبێ جارێ لێمان بگەڕێن، داخۆ ئایا دوای ئەوەی کە دەسەڵاتمان دەبێ چی دەکەین؟!

پاشان پێویستە ئەوانە بەویژدانەوە سەرنج بدەن! کە ئایا بایی ئەوە کە دەستمان ڕۆیشتوە، ئێمە دیفاعمان لەکێو لەچی کردوە؟ ئنجا ئێمە ئەگەر دیفاع لە بەرژەوەندیی خۆشمان بکەین، وەك خەڵکێك کە زوڵممان لێ نەکرێ، خۆ ئەوە هیچ ناهەقییو ناشەرعییەکی تێدانیە! چونکە ئێمەش هەر بەشێکین لە کۆمەڵگاو خەڵکی خۆمان، بەڵام لە ڕاستییدا ئێمە خۆمان بە دڵسۆزی خەڵکی خۆمانو ئەم کۆمەڵگایە دەزانین، بە هەموو پێکهاتەکانییەوە، بە خوا من لە لای خۆمەوە خۆم بە دڵسۆزو بە پەرۆش دەزانم بۆ هەموو ئەوانە کە لەم کۆمەڵگایەدان بە مسوڵمانو نامسوڵمانەوە، چونکە ئەوکەسە هەرکەسێك بێ بۆی دڵسۆزمو وەکو ئینسانێك پەرۆشمە، چونکە ئێمە دەبێ خەمخۆرو سوور بین لەسەر ئەوەی کە خەڵك بەختەوەر بکەین، خەڵك سەرفرازی دوارۆژو بەختەوەری دونیا بێ، ئەوە ئەرکی شەرعیی ئێمەیە بەرانبەر بە خەڵكو کۆمەڵگامان، ئیدی ئومێدەوارین خەڵکیش گومانی خراپمان پێ نەبەنو لانی کەم دەرفەتمان بدەنو چاوەڕێ بکەن داخۆ ئەگەر دەسەڵاتمان هەبوو چی دەکەین؟! ئەوکاتە بەچاك یان بەخراپ حوکممان بەسەردا بدەن!

کۆتایی

٥٩

